

Beretning om hjemtagning af de hemmelige mikrofilm.

Kontor
Geografiske referencer

Dato
29. januar 2021

J nr. / KRKEL

Den ene kasse af to som er blevet gravet op efter 68 år.

**Styrelsen for Dataforsyning
og Effektivisering**

Rentemestervej 8
2400 København NV

T: 72 54 55 00
E: sdfe@sdfe.dk

www.sdfe.dk

Baggrund

I 1952 blev 2 kasser med geodætiske data på mikrofilm i al hemmelighed sendt til Sismiut/Holsteinsborg, Grønland, hvor de blev gravet ned, tæt ved hinanden, på en lokalitet kaldet Gl. Holsteinsborg. Det var statsgeodæt J.F. Chantelou som iværksatte dette, og med ganske få betroede medarbejdere udførte arbejdet med pakning, transport, nedgravning, opmåling og dokumentation. Kasserne indeholder mikrofilm med danske hhv. grønlandske geodætiske data (fikspunktsbeskrivelser, koordinater, højder m.v.) og observationer. Det ved vi, da der eksisterer et brev fra Chantelou til daværende Professor og direktør for Geodætisk Institut N.E. Nørlund, skrevet dagen før kasserne blev sendt af sted til Grønland med skibet Heimdal. Chantelou rejste til Grønland en måned senere, for at gennemføre sin mission med at nedgrave de 2 kasser. Brevet indeholder en beskrivelse af kasserne samt hans planer for nedgravningen. Det virker som en orientering til direktøren, som måske/måske ikke har været bekendt med sagen. Allerede her melder de første spørgsmål sig: Hvorfor? Hvordan? og Hvem? Har Chantelou handlet alene eller efter ordrer? Har han været en del af noget større? Disse spørgsmål, og mange flere håber vi, at kunne finde svar på i forbindelse med hjemtagning og åbning af kasserne samt eftersøgning af evt. dokumenter i denne forbindelse. Derudover er historien så interessant, at Danmarks Radio (DR) er blevet tilknyttet i forventning om en dokumentar-udsendelse om hele historien, og hvad den ellers frembringer af nyt om geodæsen og Danmark under Den Kolde Krig.

Nye dokumenter

Udover ovenstående brev er der intet andet sted i SDFEs arkiver, daværende Geodætisk Instituts rapporter og opmålingsbøger skrevet noget om deponering af kasserne med mikrofilm. Det nærmeste vi kommer er, at topograf A.F. Hansen (kaldet Hanssuaq), som var Chantelous betroede opmåler, har noteret nogle geodætiske observationer til en station 'Granit', som ikke findes i noget punktregister. Det viser sig, at netop station 'Granit' var en mærkesten for nedgravning af kasserne. De var dog ikke gravet ned der, men i nærheden af station 'Granit'.

Eksistensen af kasserne har været kendt længe, men blev første gang omtalt i 2012 via en artikel i Landinspektøren (1) og senere artikler i dagpressen fra sommeren 2015 (2) samt andre tidsskrifter/bøger (3). I efteråret 2019 finder SDFE et dokument i Rigsarkivet, som viser sig at være Chantelous dokumentation for transport og nedgravning af kasserne. Chantelou selv kalder den dokumentationen 'Forklaring'. Denne Forklaring indeholder både tekst, opmålingsresultater, koordinater på nedgravningsstederne samt nogle fotos fra arbejdet.

Station 'Granit' med Kællingehætten i det fjerne

Opgravningen i Grønland.

I foråret 2020 kontakter SDFE Rigsarkivet (RA) for et evt. samarbejde om hjemtagning af kasserne samt undersøgelse af indhold og historien bag kasserne. Danmarks Radio (DR) kontaktes med henblik på dokumentation af ekspeditionen til Grønland samt det videre forløb, f.eks. som en dokumentar eller historisk udsendelse a la "De Forsvundne Arvinger" eller lign. Det forventes, at der er historisk materiale nok til en længere udsendelse eller flere kortere selvstændige udsendelser i DR, dette afhænger dog i høj grad af, hvilke interessante dokumenter, som kan fremskaffes af Rigsarkivet.

Det aftales, at SDFE, som ansvarlig myndighed, leder en ekspedition på 5 personer, der tager af sted til Sisimiut i september 2020: Kristian Keller, geodæt, SDFE. Lif Jacobsen, historiker, RA. Landinspektør Stampe Villadsen - konsulent for DR. Alexander Jacobsen, redaktør, DR og Kasper Berg, fotograf, DR.

Før afrejsen kontakter SDFE Hjemmestyret ved Thomas Gaarde Madsen, som er Afdelingschef i Afdelingen for Landsplanlægning i Departementet for Finanser med ansvar for den fysiske planlægning og geodataområdet i Grønland. Afdelingen for Landsplanlægning fandt ikke, at opgravningen af kasserne m.v. gav anledning til bemærkninger i forhold til areallovgivningen. Sisimiut Museum blev ligeledes kontaktet, og det aftaltes, at museumsfolkene skulle komme ud for at se opgravningen af kasserne samt for at få nærmere information om sagen. Der var ingen bemærkninger til sagen/opgravningen.

Før afrejsen arrangeres, at alt graveudstyr m.v. bestilles til afhentning i Sisimiut; mens alt opmålingsudstyr medtages af SDFE. Det omfatter bl.a. teodolit, totalstation med stativ, båndmål, GPS-instrumenter, metalsøger m.m. således at selv i dårligt vejr skulle kasserne kunne lokaliseres.

Ved ankomsten til Sisimiut tog vi straks ud til området med granitpostamentet, som ligger lidt Vest for lufthavnen. Stampe Villadsen kendte til området, da han havde været der i 2015. Ud fra Chantelous gamle fotos, blev det hurtigt klart, hvor i området kasserne befandt sig, hvilket bekræftede de beregninger, der var foretaget hjemmefra. Sisimiut Lufthavns personale hjalp til med at få transporteret både udstyr og personer til den vestlige del af lufthavnen, således at der kun var ca. 500 m at gå i fjeldet til området med kasserne.

Samme aften blev planen gennemgået for de næste dage, med de evt. udfordringer som kunne opstå undervejs. Næste dag skulle vi lokalisere kasserne præcist ved at gentage Chantelous opmålinger og den følgende dag starte gravearbejdet. Planen var at stille teodolitten op over postamentet og 'gentage' de målinger vi havde fra 'Forklaringen'. På den måde fik vi retningerne til kasserne, som var bestemt ud fra den største fjeldtop i nærheden: "Kællingehætten". Vejret var godt, og målingerne var gode. Med den noget nyere totalstation blev observationerne kontrolleret, og endvidere blev afstanden fundet til de nøjagtige positioner for kasserne. Næste dag blev der gravet, og efter nogen tid blev den første kasse

lokaliseret og nogle timer senere den anden kasse. De blev gravet fri og gjort klar til at blive løftet op vha. det medbragte spil.

Efterfølgende dage skulle kasserne løftes op af jorden og transporteres til en speditør for hjemsendelse, alt afh. af kassernes beskaffenhed, da de har været gravet ned i næsten 70 år. Det var aftalt, at kasserne ikke skulle åbnes i Grønland, men at det skulle ske under kontrollerede forhold af hensyn til mikrofilmernes bevaring. Fra "Forklaringen" kunne det læses og ses, at kasserne var tunge, og at det krævede 4 mænd at flytte kasserne, så vi skulle beregne os god tid til transporten fra findestedet til farbar vej.

Låget af den første kasse er kommet til syne.

Med god hjælp fra personalet i lufthavnen blev kasserne kørt med ATV fra opgravningsstedet til lufthavnen en af gangen, da de hver vejede ca. 165 kg. Derefter blev de kørt til speditøren, som havde gjort 2 transportkasser klar til den videre hjemtransport.

Åbning af kasserne.

Kasserne var heldigvis kun lidt medtaget af 68 år i jorden. For at åbne kasserne mest skånsomt, blev det aftalt at lade eksperterne på Nationalmuseets konserveringsafdeling i Brede stå for dette. Fra Chantelous dokumenter vidste vi, at der var en ydre kasse, et lag asfalt, endnu en trækasse, en låst metalkasse og inde i den en solid trækasse med mikrofilmene, som var pakket i plastdåser parvis.

Det viste sig hurtigt, at kasserne var meget forsvarligt lukkede, og man måtte ty til en rundsav for at åbne dem. Metalkassen viste sig at være et meget solidt stål-pengeskab, som kunne åbnes med en nøgle, fundet sammen med brevet fra 1952, som var blandt de arkivalier som Stampe Villadsen havde deponeret hos RA i 2015. Inde i pengeskabet var endnu en solid trækasse, som indeholdt filmdåserne, som beskrevet af Chantelou.

Filmene blev vurderet af nationalmuseets ekspert som konkluderede, at de var i meget god stand og ikke krævede special behandling.

Efter at have gennemset mikrofilm fra både den 'danske' og den 'grønlandske' kasse er det helt korrekt at filmene indeholder det, som Chantelou har beskrevet, nemlig geodætiske observationer, koordinater og punktbeskrivelser m.v. For at være sikker på, at der ikke gemmer sig nye og evt. gemte/glemte informationer på filmene, må alle 40 film, med ca. 850 billeder på hver, scannes og gennemgås. Senere skal det undersøges af RA, om film og andre dokumenter i forbindelse med kasserne og nedgravningen skal arkiveres. Kasserne, deres indhold og historie er uden tvivl museumsegnede.

De mange spørgsmål

Gennem hele sagsforløbet er der dukket flere spørgsmål op, ud over de i indledningen nævnte, som f.eks. Hvorfor er netop disse data gemt? Findes der kopier af filmene, og hvem har evt. fået disse? I tilfælde af en katastrofe skulle indtræffe, hvordan har Chantelou tænkt at hans 'Forklaring' skulle findes igen? Sandsynligvis har Chantelou gjort det af frygt for en katastrofe – atomkrig – hvor-efter Danmark skulle opbygges på ny, og her ville man garanteret få brug for alle eksisterende geodætiske informationer. Han slutter sin Forklaring af med flg.

"Forhåbentligt bliver det aldrig nødvendigt at fremdrage kasserne igen."

Referencer

- (1) Kristensen A.S. et al. "Skatten på Grønland". Landinspektøren 05, 2012, side 16-20.
- (2) Artikelserie i Politiken 1. – 5. august 2015
- (3) Jensen J.F. et al. "Det mystiske mikrofilmdepot" i "Kold Krig – 33 Fortællinger om den kolde krigs bygninger og anlæg i Danmark, Færøerne og Grønland", Kulturministeriet, Kulturstyrelsen 2013, side 186-187.

Desuden en del arkivmateriale fra Geodætisk Institut, som nu er i bevaring hos Rigsarkivet.

Station 'Granit' samt 2 personer som markerer positionerne for nedgravning af kasserne. Originalfoto fra 'Forklaringen' Chantelou, 1952.